

ANATOL EREMIA
 Institutul de Filologie
 (Chișinău)

**LEXICUL SOCIAL-ISTORIC ÎN TOPONIMIA
 ROMÂNEASCĂ PRUTO-NISTREANĂ**
**2. TOPONIME OICONIMICE,
 SOCIALE, PROFESIONALE**

Continuăm, prin acest articol, tratarea numelor topice românești provenite din termeni și cuvinte ce țin de lexicul social-istoric al limbii române. Formațiile onimice respective urmează să fie analizate în plan sincron și diacronic, cu aplicarea diverselor metode lingvistice de cercetare (comparativ-istorică, lexical-etimologică, derivațională, teritorial-geografică), prin utilizarea celor mai diferite informații de ordin lingvistic, istoric, geografic, etnologic. Obiectul investigațiilor în acest caz îl constituie toponimele oiconimice, sociale propriu-zise și profesionale. Pentru o viziune de ansamblu asupra problemei în cauză a se vedea prima parte a studiului *I. Toponime etnonimice, migratorice, antroponimice*, publicat în „Revistă de lingvistică și știință literară” (Chișinău, 2008, nr. 1-2, p. 71-85).

Toponime oiconimice. Această categorie de nume topice reprezintă la origine termeni ce denumesc așezări omenești, locuințe, diverse încăperi și construcții (< gr. *oikos* „locuință”, „localitate”, „încăpere” + *onyma* „nume”). Tipurile așezărilor umane au fost determinate în trecut de diferiți factori istorici, geografici, social-economici, demografici, aceștia fiind în strânsă legătură cu dezvoltarea culturii materiale și spirituale a societății, precum și cu evoluția modului de trai al oamenilor. În diversele împrejurări istorice și condiții geografico-naturale omul a folosit condiții și modalități prielnice pentru a-și întemeia gospodăriile și a fonda sate.

După criteriul fizico-geografic se disting două tipuri de așezări omenești: sate de munte și sate de câmpie. După structura și forma lor așezările se divizează în: sate de tip răsărit, sate de tip adunat și sate de linie (situat de-a lungul văilor sau al drumurilor). În funcție de ocupația locuitorilor se deosebesc: sate agricole, sate agricole-pastorale, sate de pescari și sate specializate (după anumite meșteșuguri, îndeletniciri, atribuțiuni sociale).

Pentru regiunile de la est de Carpați sunt caracteristice satele de tip complex: de câmpie, adunate, agricole. Se întâlnesc pe alocuri și alte tipuri și subtipuri de așezări: de linie (în cazul unor colonii germane, rusești și ucrainene), agricole-păștoarești (în trecut odăi, câșle, stâne, târle, ferme). Aici mai pot fi amintite și unele sate care s-au dezvoltat pe baza gospodăriilor și așezărilor din pădure, a cantoanelor pădurarilor și a locuințelor temporare ale lucrătorilor la pădure, pe locul unor prisăci, al unor stații de poștă și hanuri din cadrul vechiului nostru sistem rutier, a unor menaje și construcții ce țin de activitatea oamenilor în mediul rural.

Termenii care denumesc diversele localități, locuințe, menaje și construcții sunt în mare parte cuvinte din fondul lexical autohton și latin: *adăpost* < lat. *ad depositum*; *arie* < lat. *area* „suprafață”, „teren neted”, „arie”; *bordei* < dintr-un radical geto-dacic; *casă* < lat. *casa* „căsuță”, „vilă”, „cocioabă”; *cătun*, *cătună* < cuvânt autohton sau latin, comp. alb. *katun*, *kotun* „sat”, „vilă”; *curte* < lat. *curtis* „curte”, „loc îngrădit”; *gard* < lat., comp. alb. *gard*, *gardas* „gard”, „îngrăditură”; *pătul* < lat. *patibulum* „par”, „stâlp”, „hărag”; *sat* < lat. *fossatum* „loc întărit printr-un șanț”, „castel” < *fossa* „șanț”, „întăritură”; *staul*

< lat. *stabulum*, *stabulum* „locaș”, „sălaș”, „locuință”, „staul, stână”; *stână* < lat. **stana* „locuință”, „stână”, „loc de popas”; *țarc* < lat., comp. alb. *thark* „gard”, „ocol”; *vatră* < lat., comp. alb. *vatër* „vatră”.

Pe parcursul vremii în limba noastră au pătruns cuvinte și termeni din alte idiomuri, din limbile de contact: *budă* < ucr. *буда* „căsuță”, „colibă”, „budcă” sau pol. *buda* „căsuță în pădure”; *butcă* < rus., ucr. *будка* „baracă”, „gheretă”, „cușcă”, „coteț”; *canton* < fr. *canton* „canton (la căile ferate)”; *cardon* < rus. *кардон* „pichet de grăniceri”; *cherhana*, *chirhana* < tc. *kerhane* „casa pescarilor”; *câșlă* < tc. *kışla* „adăpost de iarnă pentru vite”, „mahala”, „cartier”; *colibă* < slav. *колиба* „adăpost”, „cocioabă”; *ocol* < slav. *околя* „cerc”, „loc împrejmuit”; *odaie* < tc. *oda* „cameră”, comp. bg. *одая*, s.-cr. *odaia*; *ogradă* < slav. *ограда* „gard”, „ocol de vite”; *comarnic* < bg. *комарник*, s.-cr. *комарњак* „colibă ciobănească”; *conac* < tc. *конак* „casă mare”, „stațiune”; *serai* < tc. *saray* „casă”, „palat”, „grajd”, „adăpost pentru trăsuri”; *sălaș* < ung. *szallas* „locuință”, „casă”, „adăpost”; *șopru* < germ. *Schoppen* „adăpost pentru uneltele agricole; hambar”; *șură* < germ. *Schur* „șopru, șopron” ș.a.

În trecut satele luau ființă, de obicei, pe locurile libere, nepopulate, virane, de pustie. Uneori însă se întemeiau localități și pe locurile deja populate de oameni, pe locul unor cătune izolate sau în preajma unor așezări agricole și păstorești (odăi, cășle, stâne, prisăci etc.), pe lângă mici întreprinderi (varnițe, velnițe, cărămidării etc.) sau locuințe, construcții, instalații industriale gospodărești (mori, pive, roți de udat grădinile, ambare, seraie, coșare, beciuri, crame etc.).

La diferite tipuri de așezări omenești, locuințe, construcții și alte acareturi se referă oiconimele: *Blijnii Hutor* (UATSN) < rus. *ближний* „apropiat, învecinat” și *хутор* „sătuc, cătun”; *Bordeieni* (Cahul) < *bordei* „căsuță săpată în pământ”, „locuința izolată în câmp pentru lucrători”; *Carantin* (comasat în 1971 cu Dzerjinscoe, UATSN), *Câșla* (Cantemir, Telenești) < *câșlă* „așezare de păstori și crescători de vite”, „sătucean, cătun”, *Câșlița-Prut* (Cahul) < *câșliță*, diminutiv al lui *câșlă*; *Ceadâr* (Leova), *Ceadâr-Lunga* (oraș, UTAG) < tc. *çadir* „șatră”, „cort”; *Conacu* (Glodeni, desființat) < *conac* „casă boierească la țară”, „curte boierească”; *Coșnița* (Dubăsari) < *coșniță* „coșar pentru păstrarea porumbului în știuleți”; *Crasnâi Cut* (comasat în 1977 cu Harmațca, UATSN) < rus. *красный* „roșu” și *кум* „sătuc, cătun”, „mahala”; *Făgădău* (Fălești, Florești) < *făgădău* „han la un drum mare”, „cârciumă”, „ospătărie”; *Izbiște* (Criuleni) < rom. reg. *izbiște* „loc unde odinioară a existat o locuință” < *izbă* (< rus. *изба* „casă mică, sărăcăcioasă”, „locuință veche”) + suf. *-iște*; *Odaia* (Nisporeni, Șoldănești) < *odaie* „adăpost pentru vite în câmp”, „gospodărie agricolă în câmp”; *Otac* (Rezina) < *otac* „adăpost pentru vite și oameni în câmp”, „așezare agricolă sau păstorească; cătun”; *Peatihatca* (Anenii Noi, desființat în 1964) < rus. *пять* „cinci” și *хата* „casă”, „cocioabă” + suf. *-ka*; *Pivniceni* (Dondușeni) < *pivniță* „beci” + suf. *-eni*; *Pompa* (Fălești) < *pompă* „mașină de pompat fluide”, „instalație de udat la grădină”; *Prisaca* (Cimișlia) < *prisacă* „loc unde se cresc sau se țin albinele în câmp; albinărie, stupărie”; *Ratuș* (Criuleni, Telenești) < *ratuș* (*ratoș*, *rateș*) „han la un drum principal”, „casă boierească; conac”, „casă mare; hurdughie” < ucr. *pamyua* < germ. *Rathaus* „local administrativ”, „casă mare”; *Satul Nou* (Cimișlia), *Valea Satului* (Criuleni) < *sat* „așezare rurală”, *Sărăieni* (toponim istoric, fost sat, azi mahala, parte a comunei Slobozia Mare, Cahul) < *sărai* (*serai*) „construcție într-o gospodărie rurală, în care se păstrează uneltele agricole sau se adăpostesc vitele”, „încăpere folosită ca bucătărie de vară sau cămară”; *Sătuc* (Cahul) < *sătuc*, diminutiv al lui *sat*; *Seliște* (Leova, Nisporeni, Orhei), *Seliștea Nouă* (Călărași) < *seliște*, *siliște* „vatra satului”, „locul unui sat dispărut”; *Selișteni* (Nisporeni) < *seliște* + suf. *-eni*; *Stodolna* (comasat în 1969 cu Lalova, Rezina) < reg. *stodolnă*, *stodolă*, *standoală* „șură”, „hambar”; *Suric* (Cimișlia) < *suric* „cireadă”, „ocol pentru vite în câmp”;

Șuri (Drochia) < șură (pl. lit. *șure*) „construcție pe lângă o gospodărie rurală, unde se păstrează uneltele agricole sau se adăpostesc vitele, oile” < germ. *Schûr*; *Șurele* (comasat în 1970 cu Chetrosu, Drochia) < *șurele*, pluralul lui *șură*; *Tiraspol* (oraș, UATSN) < gr. *polis* (πολις) „oraș” și *Tiras*, denumirea antică a râului Nistru, oiconimul fiind o creație onimică comemorativă, dată localității la sfârșitul sec. al XVIII-lea de către oficialitățile țariste, în memoria renumitelor colonii grecești din nordul Mării Negre.

Comemorativ ar putea fi considerate și denumirile ce ne trimit la orașe și sate din alte regiuni și provincii istorice sau chiar din alte țări, acestea având o anumită rezonanță istorică sau social-economică și culturală: *Brăila* (sat în componența municipiului Chișinău), *Mărașești* (Sângerei), *Pitești* (Leova), *Varșavca* (comasat în 1971 cu Pârlița, Fălești), *Zaporojeț* (UATSN). Să se compare și numele de localități de pe teritoriul de la est de Nistru: *Brăila*, sat în fostul județ Bobrinet; *București*, sat pe malul stâng al Niprului, *Tecuci* (*Tecucia*), sat situat dincolo de Bug, ș.a.

După cum s-a arătat deja, oamenii din mediul rural dispun de multiple și diverse domenii de activitate practică: lucrarea pământului, viticultura, pomicultura, legumicultura, creșterea vitelor, lucrări la pădure, pescuitul, albinăritul, sericicultura, vânătoarea, industria casnică și gospodărească, exploatarea bogățiilor naturale, meșteșugurile populare. Toponimia vizează activitatea oamenilor în toate aceste domenii, prin denumiri referitoare la variatele lucrări și treburi gospodărești și la tot ce a creat omul în sprijinul și susținerea acestora. Cuvintele și termenii ce denumesc activitățile și realitățile din lumea înconjurătoare sunt de asemenea numeroase și variate. În articolul „*Aspecte și procedee onomasiologice în toponimia de proveniență entopică*” (în „*Revistă de lingvistică și știință literară*”, Chișinău, 2007, nr. 3-4, p. 103-115) au fost examinate unitățile terminologice referitoare la domeniile și sferile de activitate ale oamenilor. În articolul de față prezentăm înseși entitățile realității obiective desemnate prin unități onimice specifice toponimiei minore, prin microtoponime:

Agronomia (Briceni, Dondușeni; Leca, Cantemir) < *agronomie* „gospodărie agricolă de stat înzestrată cu tehnică, materiale semincere, substanțe chimice etc., necesare lucrării pământului”; *Aria* (Bârnova, Ocnița), *Dealul Ariilor* (Drăgușeni Noi, Hâncești) < *arie* „loc unde se treieră cerealele”, „loc special amenajat pentru uscarea cerealelor treierate”; *Butca* (Vadul lui Vodă, mun. Chișinău) < *butcă* „casă din lemn, bojdeucă”, „șopron”; *Cantonul din Voloacă* (Sadova, Călărași) < *canton* „locuința pădurarului”, „clădire înzestrată cu aparate și utilaj necesar pentru supravegherea și întreținerea unei căi de comunicații (cale ferată, șosea)”; *La Căsoaie* (Parcova, Edineț) < *căsoaie* „casă mică auxiliară”, „casă izolată în câmp”; *Cășăria* (Recea, Râșcani; Bușila, Ungheni) < *cășărie* „încăpere la o stână unde se prepară cașul, brânza”; *Chiuă* (Rudi, Soroca), *Pârăul Chiuăi* (Brânzeni, Edineț) < *chiuă* (lit. *pivă*) „instalație (mașină) pentru împâslirea țesăturilor de lână”, „clădire unde se află o astfel de instalație”; *Comarnicu* (or. Ialoveni), *Feredeu* (Trebujeni, Orhei) < *feredeu* „local special amenajat pentru îmbăiere; baie”; *Jităria* (Chetriș, Fălești) < *jitărie* „casa jitarului” (*jitar* „paznic de câmp”); *Oloinița* (or. Cahul) < *oloiniță* „fabrică de ulei”; *Pătuiacul din Livadă* (Pănășești, Strășeni) < *pătuiac* „adăpost pentru paznicul de câmp”; *Plevnicul lui Căpraru* (Cotihana, Cahul) < *plevnic* „încăpere în care se păstrează pleava”; *Poietele* (Coteala, Briceni) < *poietele*, diminutivul plural al lui *poiată* „construcție rudimentară la o stână servind ca adăpost pentru ciobani”, „adăpost pentru lucrători în câmp”, „staul, grajd”, „șopron”, „coteț”; *Povarnă* (Sculeni, Ungheni) < *povarnă* „mică fabrică de spirit (rachiu, țuică)”; *Iazul de la Roată* (or. Cahul) < *roată* „instalație alcătuită dintr-o roată cu cupe, pusă în mișcare de animale de tracțiune, cu ajutorul căreia se scoate apă dintr-un iaz pentru udatul grădinilor”; *Sărăria* (toponimic istoric, Tuzla, jud. Cetatea Albă) < *sărărie* „loc amenajat pentru obținerea sării din apa mării, prin evaporare”; *Valea Sâiecelor*

(Rădenii Vechi, Ungheni) < reg. *sâiac* (*sâsâiac*, *sisiac*) „construcție din scânduri sau din nuiele pentru păstrarea știuleților de porumb”; *Stodoala* (Cobani, Glodeni) < reg. *stodoală* (*stândoală*, *stodolă*, *studoală*) „hambar pentru cereale, fân, paie”; *Steclăria* (Ciuciuleni, Nisporeni) < reg. *steclărie* (lit. *sticlărie*) „fabrică ce produce sticlă”; *Șandramaua* (Văleni, Cahul) < *șandrama* „construcție din scândură în interiorul unei gospodării”; *Șopronețele* (Ghiduleni, Rezina) < *șoproneață* „mic adăpost pentru fân sau pentru vite”; *Tăbăcăria* (cartier al or. Chișinău) < *tăbăcărie* „atelier de argăsit piele”; *Temnicele Prăbușite* (Vatici, Orhei) < *temnic* „adăpost de iarnă pentru stupurile de albine”; *Vracnița din Sus* (Stroiești, UATSN) < *vracniță* (< s.-cr. *вратница*) „poarta satului; barieră”; *Zămnicile* (Zbieroaia, Nisporeni) < *zămnic* „pivniță”, „bordei în pământ”; *Zăvada* (Podoimița, UATSN) < *zăvadă* „adăpost de iarnă pentru vite”.

Toponimele discutate, după cum se poate observa, reprezintă, sub aspect formativ, denumiri simple primare, în cea mai mare parte (*Aria*, *Buda*, *Odaia*, *Prisaca*, *Ratuș* etc.) sau derivate (*Bordeieni*, *Puvniceni*, *Săraieni*, *Selișteni* etc.) și compuse (*Cășlița-Prut*, *Dealul Ariilor*, *La Căsoaie*, *Satul Nou*, *Temnicele Prăbușite* etc.). Derivatele sunt, de regulă, denumiri de localități.

Toponime sociale. Această categorie de nume topice reflectă anumite aspecte ale vieții societății umane din diferite perioade istorice. Multe denumiri se referă la starea socială a locuitorilor, evocă diverse raporturi economice, juridice și administrative dintre membrii societății. Există nume de locuri și localități care ne amintesc de foști demnitari cu anumite funcții și atribuțiuni în vechea organizare a statului. Unele denumiri au apărut în legătură cu ocupațiile sau îndeletnicirile locuitorilor, cu tradițiile, credința și superstițiile oamenilor.

În epoca feudală, când au luat ființă cele mai multe așezări rurale, populația de prin sate era împărțită în boieri (moșieri) și țărani. Boierii stăpâneau teritorii masive de terenuri agricole, țărani însă aveau în posesia lor suprafețe de pământ mult mai reduse. Toponimia atestă această stare de lucruri, mai cu seama prin denumirile de locuri fixate în documente și în materialele de arhivă: *Moșia Boierească*, *Pădurea Boierului*, *Viile Boierești*, alături de *Moșia Mănăstirească*, care aparținea unei mănăstiri, și *Pădurea Împărătească*, care se afla în stăpânirea curții domnești sau care ținea de domeniul statului. Proprietățile individuale ale țăranilor sunt desemnate de multiple și diverse microtoponime, acestea constând, de obicei, din denumirea obiectului ca atare și numele posesorului: *Aria Dascălului*, *Bahna lui Anronic*, *Balta lui Alexe*, *Barcul lui Nohit* (*barc* „lac”, „heleșteu”), *Chiscul lui Mardare*, *Cișmeaua lui Coroi*, *Crama lui Măcăruș*, *Delnița lui Bratu* (*delniță* „hotar”, „parte de teren agricol”), *Dulapul lui Culiță Munteanu* (*dulap* „roată de udat la grădină”), *Fățarea lui Cricopol* (*fățare* „arie, hărman”), *Fântana lui Pascăluță*, *Iazul lui Pleșca*, *Movila Iacobaiei*, *Nucarii lui Frățiman*, *Ostrovul Luncașului*, *Podul lui Andrei*, *Scocul lui Vrednic* (*scoc* „deal izolat”, „vârf de deal”), *Tușele lui Gavriță*, *Valea Constantinului*, *Zbarcul lui Niculiță* (*zbarc* „lac mic”, „baltă”).

Satele de țărani se diferențiau între ele prin denumiri cu unele componente specifice: *țărani* „persoane din mediu rural care se îndeletnicesc cu agricultura”, *răzeși* „țărani liberi, posesori ai unor bucăți de pământ moștenite din tată în fiu”, *mazili* „răzeși, descendenți ai unor familii de demnitari scoși din funcție sau de boieri de al doilea rang”, „răzeși însărcinați cu strângerea birurilor”. Câteva exemple din oiconimia actuală: *Moară Domnească* (Glodeni), *Ocnița-Țărani* (Orhei) – *Ocnița-Răzeși* (Orhei), *Pripiceni-Curchi* (Rezina) – *Pripiceni-Răzeși* (Rezina), *Sărata* (Leova) – *Sărata-Răzeși* (Leova). Vechile catagrafii mai înregistrează numele de sate: *Balatina* – *Balatina-Răzășii* (țin. Iași, ocolul Prut, 1817) [1, p. 93], *Capaclia* – *Capaclia-Răzeși* (jud. Cahul, pls. Ștefan cel Mare, 1930)

[2, p. 102], *Moscovei – Moscovei-Răzeși* (jud. Chișinău, pls. Ioan-Voievod, 1930) [2, p. 102], *Tomeștii – Tomeștii-Răzeși* (țin. Iași, ocolul Prut, 1817) [1, p. 93], *Unțești – Unțești-Mazîli* (jud. Bălți, pls. Cornești, com. Citireni, 1943) [3, p. 499].

Acad. Iorgu Iordan indică pentru vechile provincii românești mai multe nume de sate de acest fel: *Albinarii-Moșneni* (*moșnean* „răzeși”), *Arămeștii-Răzeși*, *Boiștea-Răzeși*, *Bozienii-Răzeși*, *Călineștii-Răzeși*, *Dragomireștii-Boierești*, *Dragomireștii-Răzeși*, *Lipova Mănăstirii*, *Lipova-Răzeși*, *Mânzații Boierești*, *Mânzații-Răzeși*, *Veja-Clăcași* (*clăcaș* „țaran obligat să presteze o muncă gratuită în folosul proprietarului de pământ”), *Veja-Lingurari* etc. [4, p. 187-190].

Și în cazul acestor denumiri microtoponimia basarabeană este variată și bogată: *Boireasca*, *Cămătărița*, *Cnezoaia*, *Domneasca*, *Iazul Mazililor*, *Mahalaua Răzeșilor*, *Mazălească*, *Moșia Cneazului*, *Pădurea Baronului*, *Poiana Cucoanei*, *Șleahul Sărdarului*, *Tabăra Pârcălabului* etc.

În organizarea administrativă și militară a statului feudal existau mai multe categorii de curteni și slujitori, care aveau sarcina să asigure ordinea publică, progresul societății și securitatea țării. Toate poruncile care veneau de la curtea domnească erau îndeplinite de curteni și slujitori. Aceștia se divizau în două categorii: unii se aflau în slujba domniei, iar alții în cea a marilor feudali. Ei aveau obligația să slujească țării, atât în timp de pace, cât și în timp de război [5, p. 18, 21]. În dependență de obligațiunile și sarcinile lor, curtenii și slujitorii apar în funcții diferite: stolnici, paharnici, uricari, căminari, cămărași, vistiernici, postelnici, pârcălabi, serdari, spătari, crainici, vătafi, comiși, logofeți, pârgari etc.

Despre vechii funcționari din aparatul statului feudal ne amintesc oiconimele actuale, care la bază au avut fie termenii respectivi, fie numele de persoane provenite de la acești termeni: *Bezeda*, cu forma mai veche *Beizadea* (Briceni) < *beizadea* „fiu de domn; principe”, *Cneazevca* (Leova) < rus. княз „duce, domn, prinț”; *Logofteni* (Fălești) < *Logofăteni*, prin reducere fonetică < *logofăt* „întâiul boier de divan, șeful cancelariei și purtătorul de sigiliu domnesc”; *Păhărnicieni* (Orhei) < *păharnic* „mare demnitar la curtea domnească, boier de divan care administra podgoriile, cramele și pivnițele domnești”, „slujitorul care turna vinul în pahare la masa domnitorului sau la petrecerile de la curte”. Un document din 1727 ne trimite la titulatura lui Gheorghe Catargiu paharnicul, proprietarul moșiei din partea locului [6, p. 192-194]; *Slobozia Doamnei*, până odinioară localitate separată, în prezent parte a or. Orhei, termenul component *doamnă* având sensul „soție de domn sau de boier”. În sec. XVII satul se afla pe moșia doamnei lui Vasile Lupu; *Stolniceni* (Edineț, Hâncești, Ungheni) < *stolnic* „supremul bucătar”, „dregătorul care purta grija mesei domnești”; *Țareuca* (Rezina) < rus. Царевка < царь „țar, împărat” + suf. -евка, formație adaptată fonetic în limba română; *Vadul lui Vodă*, până odinioară sat în rn. Criuleni, astăzi comună în municipiul Chișinău, componentul *vodă* având semnificația „titlu pe care îl purtau domnii țării”; *Visterniceni*, până în sec. al XX-lea sat separat, actualmente suburbie a or. Chișinău < *vistiernic* „demnitarul care avea în sarcina să administreze financiară a țării și păstrarea visteriei statului”. Despre Visterniceni de pe Bâc, din fața Chișinăului, aflăm din uricul de la Ștefan cel Mare, din 11 decembrie 1516, prin care se confirmă ca Eremia vistiernicul a cumpărat cu 130 de zloți tătarești de la Iacob, fiul lui Oțel pisarul, jumătate din acest sat [7, vol. VI, partea I, p. 99]; *Vorniceni* (Strășeni) < *vornic* „mare demnitar însărcinat cu supravegherea curții domnești, având într-un anumit timp și atribuțiuni judecătorești”. Satul acesta a fost proprietatea vornicului Vena, contemporanul lui Alexandru cel Bun (sec. XV) [8, p. XXIV].

În toponimia istorică și în microtoponimia actuală acad. Iorgu Iordan, în monografia sa „*Toponimia românească*” (București, 1963), include numeroase nume topice de acest fel, a căror repartiziune teritorială denotă frecvența lor ridicată în aproape toate provinciile și

regiunile istorice ale României: *Brezoaia Cămărașului, Căminărești, Comișani, Crainiceni, Cuconești, Domneasca, Vameșii, Iazul Paharnicului, Muntele Pârcălab, Valea Pârgarului, Spătăreasca, Stolniceni, Vistierul, Vorniceni* etc. [4, p. 208-214].

În vechea orânduire a statului existau categorii de oameni care aveau o situație specială în societate și care prestau anumite servicii (militare, administrative, profesionale etc.). Plăieșii, de exemplu, erau locuitori ai satelor de munte, de pe un plai, situate la hotarele țării, ei având obligația de a păzi trecerile peste munți, în schimbul unor scutiri de impozite. Pandurii erau soldații dintr-un corp de oaste neregulată, alcătuită mai cu seamă din țărani, iar dorobanții – ostașii dintr-un corp de armată teritorială, călăreți sau pedestrași, cu leafă și cu serviciul militar redus. Atribuțiunile sociale și militare aveau aprozii, călărașii, ceaușii, dărăbanii, dragomanii, lipcanii, pușcașii, seimenii, vânătorii etc.

Toponimia basarabeană păstrează denumirile unor astfel de categorii de oameni: *Călărași* (oraș, reședința raionului Călărași) < *călărași* „ostași dintr-o unitate militară de cavalerie”. Călărașii se recrutau din țărani liberi (răzeși, moșneni), așezați prin poruncă domnească în slobozii sau pe moșiile marilor proprietari și pe ocinile mănăstirești. Ei apărau hotarele ținuturilor de margine, îndeplinind uneori și funcția de curieri; *Dărăbani* (jud. Hotin) < *dărăbani* (cf. pol. *darabant*) „ostași de gardă”; *Drujineni* (Fălești) < *drujineni* „ostași dintr-o subunitate militară de voluntari”. În sec. al XIX-lea armata rusă era alcătuită și din drujine [9, vol. I, p. 496], perioadă când a putut lua ființă această localitate; *Lipcani* (Briceni) < *lipcani*, „soldați din corpul de trupă comandat de marele postelnic sau de pârcălab”. Documentele pomenesc de niște curieri tătari stabiliți aici în sec. al XVII-lea, originari din Lituania (< *paic* „soldat din garda domnitorului” (< tc. *peyk*). Nu se exclude și proveniența antroponimică a denumirii satului, de altfel, ca și în cazul lui *Drujineni*; *Seimeni* (Ungheni) < *seimeni* „soldați din corpul de infanterie mercenară, folosiți pentru garda curții domnești” (< tc. *seğmen*). Satul pare să fie o fostă așezare a seimenilor aflați în slujba curții domnești de la Iași. D. Cantemir ne relatează: „*seimeni* în limba turcească se numesc oștenii aduși din Serbia, Bulgaria, Albania, Grecia, care sunt ținuți cu bună leafă pentru straja domnului, care se schimbă toată vremea la curte, unde își au și locuințele de jur-împrejurul zidurilor” [10, p. 91]; *Vânători* (Nisporeni) < *vânători* „ostași dintr-o unitate militară care păzeau curtea domnească și care luau parte la apărarea orașelor”, „ostași care participau la vânătorile domnești”. Cf. sintagma terminologică *vânători de munte* „trupe din cadrul forțelor armate, specializate pentru lupta în munți”. Dat fiind că localitatea nu este atât de veche, denumirea ei pare să reprezinte un nume topic comemorativ; *Volintiri* (Ștefan-Vodă), în actele oficiale de odinioară grafiat cu forma rusificată *Volontirovca*. Localitatea a fost dată spre așezare la începutul sec. al XIX-lea volintirilor (voluntarilor) moldoveni, care au participat în războaiele de eliberare a țărilor balcanice contra turcilor. Aici foștii ostași au fost împroprietăriți cu pământ și scutiți de anumite îndatoriri față de stat.

Toponime profesionale. Este categoria toponimică care include nume topice referitoare la ocupațiile și îndeletnicirile oamenilor. Cele mai vechi ocupații ale românilor au fost, după cum se știe, creșterea vitelor și agricultura. La începuturile epocii feudale, creșterea vitelor și pășunatul prevalau asupra muncii câmpului. Locurile prielnice pentru păstorit erau munții pe timp de vară și șesurile de pe văile râurilor mari pe timp de iarnă. De aici fenomenul transumanței – deplasarea sezonieră a păstorilor cu turmele de oi toamna, la Sf. Dumitru (26 octombrie), de la munte spre șes și primăvara, la Sf. Gheorghe (23 aprilie), de la șes spre munte.

Transilvania era „țara” oieritului, iar Moldova „țara” cu cele mai multe cirezi de vite cornute mari și herghelii de cai. Mocanii ardeleni pătrundeau cu turmele lor și la est de Carpați, în stepa Bugeacului, unde adesea își întemeiau gospodării și rămâneau aici pe

totdeauna. Produsele oieritului aveau o largă întrebuințare locală, carnea, brânza și cașul pentru hrană, pieile și lâna pentru îmbrăcăminte, acestea având ca puncte de desfacere târgurile și orașele. Moldova dispunea de bogate pășuni pentru vitele mari, dar și pentru oi și capre. În sec. al XVI-lea, pe vremea lui Alexandru Lăpușneanu, devenise vestită scutăria de pe Răut (*scutăria, scotărie* < slav. *скомарь* „lucrător la o crescătorie de vite”, „administrator al unei crescătorii de vite”). Câmpiile Bălților și Sorociei, cu bogatele șesuri de fânaș și pășunat de pe văile râurilor Răut, Ciuluc, Cubolta, Căinar, erau împresurate de numeroase câșle, odăi, târle și stâne, despre care cu prisosință ne vorbesc documentele, precum și microtoponimia istorică.

Bugeacul însă era împărăția oieritului, deși și aici locuitorii creșteau vite mari de rasă. Câmpiile întinse și pământurile necultivate i-au ademenit în această regiune pe mocanii ardeleni din cele mai vechi timpuri. Astfel, pe văile râurilor Prut, Cahul, Ialpuș și în preajma bălților Dunării, unde se găseau și pășuni, și apă din belșug, au luat ființă multe așezări păstorești, care, din câșle, odăi și cătune, s-au transformat cu timpul în sate mari și târguri. Despre originea locală a mocanilor de altă dată ne vorbesc numele lor de familie, care, după cum s-a arătat deja, au imprimat antroponimiei din localitățile sudice un colorit anume. O ramură importantă a vieții economice de la țară era și creșterea porcilor. Prepararea cărnii și slăninii se făcea în condiții obișnuite de casă, dar mai cu seama la jambonăriile și cârnătăriile din târguri și orașe. Prelucrarea pieilor și confecționarea articolelor din piele erau ocupațiile dubălarilor, ciubotarilor, hămurarilor, șelarilor și curelarilor.

Albinăritul era o altă îndeletnicire de bază a locuitorilor nu numai din mediul rural, dar și din cel orășenesc, și aceasta pentru că mierea înlocuia zahărul, iar ceara era pe vremuri principalul material pentru iluminat. Mierea se păstra în butoiașe și buți închise. Ceara brută, curățată și topită, se turna în forme (calupuri) și se păstra în depozite speciale. Încă în sec. XIV-XVI ceara era furnizată de negustorii locali în majoritatea țărilor Europei Centrale [11, p. 24].

Bălțile de pe văile Prutului și Nistrului, dar mai ales cele din delta Dunării, au favorizat dezvoltarea unei alte ramuri a economiei țării – pescuitul și prepararea peștelui. Peștele era un component principal al hranei omului din toate timpurile, alături, bineînțeles, de pâine, mămăliga de mei, carnea de vită, brânză, lapte. Peștele sărat și proaspăt, pus la gheață, se transporta de la pescăriile și cherhanalele basarabene până în cele mai îndepărtate regiuni ale țării, cu tot felul de mijloace de transport – cu carele și măjile (vara), cu săniile (iarna), pe cai și pe alte animale de povară (în munți), cu luntrile și șlepurile pe calea apelor, și nu rare ori, în alte țări, cu corăbiile.

Despre importanța acestei ramuri a economiei țării ne vorbește și preacunoscutul fapt că animalele și produsele animaliere, precum și mierea, ceara, vinul, peștele reprezentau nu numai varietăți de marfă, dar și mijloace de schimb și de plăți pentru anumite cumpărături și prestări de munci și servicii. Cu astfel de mărfuri se cumpărau moșii și sate, arme, unelte de muncă.

Pădurile constituiau o altă avuție a oamenilor și statului, pentru că serveau și ca locuri de vânătoare, și ca adevărate depozite de lemn pentru construcții, dar și ca material combustibil pentru încălzirea locuințelor. Din lemne semiarse, pe la cărbunăriile (căbornițele, cărbornițele) din păduri, se producea mangalul, cărbunele din lemn, atât de necesar în activitatea fierarilor (la confecționarea obiectelor și a pieselor de metal), croitorilor (la călcatul îmbrăcăminte). Din cenușa lemnului de pădure se obținea sarea de potasiu și silitra, folosite ca îngrășământ agricol, precum și carbonatul de potasiu, utilizat în industria sticlei, materiale prime care de asemenea se exportau în țările europene.

Agricultura a fost și este baza materială a vieții societății, unul din principalele domenii de activitate a omului. Prelucrarea pământului a fost ocupația de totdeauna a

poporului român, fapt despre care ne mărturisesc izvoarele antice referitoare la teritoriul din nordul Dunării și Mării Negre. Alexandru Macedon, în expediția sa împotriva geților (sec. IV î. Hr.), a întâlnit în părțile noastre întinse lanuri de grâu, iar un basoreliev de pe Columna lui Traian îi prezintă pe ostașii romani secerând grâu pe un câmp din Dacia [11, p. 28]. Terminologia agrară din limba română este foarte veche, fiind în cea mai mare parte de origine latină [12, p. 119-274].

În sec. XV-XVI, cea mai mare parte a teritoriului pruto-nistean o ocupau pășunile și pădurile. Se cultivau, de obicei, povârnișurile dealurilor și culmile colinare. Se semăna cel mai mult meiul, hrana obișnuită a țăranilor de pe vremuri. Din sec. al XVI-lea începe marea operă de deștelenire a pământurilor și de defrișare a pădurilor. Despădurirea se făcea prin ardere, prin secarea copacilor, prin curățarea locurilor împădurite cu toporul și secura. Astfel s-au încetățenit în toponimie termenii *arsură*, *jariște*, *pârjoliște*, *pojar*, *secătură*, *curătură* etc. Se măresc suprafețele cultivate cu grâu, mai întâi de primăvară, apoi și de toamnă, cu orz, secară, in, cânepă. Curând cerealele devin obiect de vânzare-cumpărare și de schimb pe alte produse alimentare și pe mărfuri industriale. Negustorii venețieni și genovezi exportau grâul și orzul din spațiile românești în alte țări. Moșiile și satele se vindeau și pe grâu, orz, secară.

Vița-de-vie în ținuturile carpato-danubiano-pontice are vechimea strămoșilor noștri, care o cultivau încă din Antichitate. Viile și vinul erau un atribut național al regatelor lui Burebista și Decebal. Urme ale produselor vinicole au fost descoperite de arheologi pe locul multor așezări autohtone. Începând cu sec. XVI-XVII se măresc suprafețele de vii, acestea acoperind pantele înșorite ale dealurilor. Treptat, în regiunile deluroase, i-au proporții plantațiile de livezi. Proprietari ai podgoriilor și ai plantațiilor de livezi devin marii feudali și mănăstirile, ca mai târziu să posede mici parcele de vii și livezi aproape fiecare locuitor al satului. Vinul și fructele devin marfă de vânzare-cumpărare pe plan intern și extern. La acestea cândva s-au adăugat legumele, cultivate și ele de multă vreme în ținuturile noastre. Legumele au variat hrana țăranului, zarzavatul devenind și el marfă de consum intern și de export.

Limba română, în acest mod, se îmbogățește cu numeroase cuvinte și termeni, unități lexicale create pe teren propriu sau împrumutate din alte limbi. Multe din ele au pătruns și în onomastică, devenind nume proprii de locuri și localități, precum și nume de persoane. Deosebit de numeroase sunt antroponimele, numele de familie, supranumele și poreclele, dat fiind că acestea reflectă nemijlocit activitatea practică a omului, motivate fiind de înseși denumirile de profesii și îndeletniciri ale omului. Iată doar câteva nume de persoane de acest fel: *Albinaru*, *Baciu*, *Bivolaru*, *Bostangiu*, *Botnaru* (*Butnaru*), *Boaru*, *Brânzaru*, *Brănișteru*, *Căpraru*, *Cărbunaru*, *Ciobanu*, *Curechieru*, *Curugiu*, *Grădinaru*, *Harabagiu*, *Herghelegiu*, *Livădaru*, *Mânzăraru*, *Oieru*, *Păduraru*, *Pescaru*, *Plugaru*, *Porcaru*, *Prisăcaru*, *Răcaru*, *Tamazlăcaru*, *Târlaşu*, *Tutunaru*, *Țurcanu*, *Vărzaru*, *Vieru*, *Vițelaru* etc.

Toponimia înregistrează și ea diferite nume topice, inclusiv oiconime, referitoare la ocupațiile și îndeletnicirile oamenilor, dar aceasta într-un număr de cazuri mult mai mic, pentru că, așa cum afirmă acad. Iorgu Iordan, „ocupația este un semn distinctiv individual, nu colectiv, oricât de redusă ca număr ar fi o colectivitate umană” [4, p. 223]. De aceea, în lucrările sale găsim discutate puține nume de localități cu semnificație inițială profesională, acestea ținând de domeniul agriculturii: *Albinari*, *Bivolari*, *Brănișteri*, *Brânzari*, *Cepari*, *Fânari*, *Grădinari*, *Pescari*, *Plugari*, *Purcari*, *Răcari*, *Scutari*, *Stupari*, *Urdari*, *Vărzari*, *Vieri* [4, p. 223-231].

Nomenclatura topică basarabeană cuprinde câteva nume de colectivități umane, dar acestea se referă mai cu seamă la părți de sate și orașe (mahalale, cartiere): *Cărbunari*, *Dubălari*, *Fierari*, *Fusari*, *Grădinari*, *Lingurari*, *Olari*, *Rotari* etc.

Cele mai numeroase însă sunt toponimele provenite din termeni entopici ce semnifică la origine terenuri agricole, locuri cultivate cu cereale, cu plante legumicole și tehnice, plantații de vii și livezi, suprafețe împădurite, pășuni și fânașuri, staniștile vitelor, stânele etc., care au fost deja examinate de noi în compartimentul precedent. Aici le amintim doar pe unele: *Albinișu, Alunetu, Arsura, Bostanu, Bucinișu, Căprăria, Cânepăria, Cetinișu, Cosălău, Curătura, Deleanca, Dumbrava, Fânașu, Frunzaru, Ghindaru, Huceagu, Iniștea, Loturile, Mestăcănișu, Moșia, Nadelurile, Nucăriile, Oieria, Otocu, Pajiștea, Pârjoliștea, Porumbiștea, Răzeșiile, Secătura, Storiștea, Tăietura, Tufarii, Țarina, Văcăria, Vișinariii, Zmeurișu* etc. [vezi și 13, p. 64-70].

În primele secole ale Evului Mediu se produce o evidentă divizare a muncii – separarea muncii agricultorilor de cea a meseriașilor. Curtea domnească avea nevoie de meșteșugari care să confecționeze arme, vehicule de transport cu destinație militară, obiecte de harnașament, unelte de muncă, îmbrăcăminte, încălțăminte, veselă etc. Multe dintre acestea aveau întrebuințare și în gospodăriile boierești și mănăstirești, precum și ale celor țărănești. Cei care prestau asemenea servicii erau tot țărani, dar deja specializați în anumite ramuri și domenii, în afară, bineînțeles, de meseriașii calificați invitați din alte țări. Meseriașii și meșteșugarii produceau tot felul de lucruri pentru necesitățile locale, dar și pentru vânzare în piețele din târguri și orașe, aducând astfel venit stăpânilor săi.

În sec. XVI-XVII iau amploare meșteșugurile din târguri și orașe, aici meseriașii organizându-se cu timpul în bresle (frății) după specialități. În marele centre economice existau cartiere și străzi aparte populate de meseriași, unde se aflau și atelierile lor. Urbonimica vechiului Chișinău evocă denumirile unor asemenea străzi și mahalale: *Tăbăcăria, (a) Dubălarilor, Cojocarilor, Fântânarilor, Fierarilor, Lumânăriei* [14, p. 5-8]. Existau și sate întregi specializate în producerea unor anumite lucruri și obiecte meșteșugărești, confecționate fie la porunca domnitorului, fie la comanda marilor feudali: *Cazangii, Căldărari, Fauri, Scutași, Sulițași, Vădrari*.

Dezvoltarea agriculturii și meșteșugurilor a influențat schimbul de produse și mărfuri, care se efectua mai cu seamă în centrele comerciale, la piețele din orașe și la iarmaroacele din târguri. Astfel ia amploare comerțul intern. Țărani și meseriași își vindeau ei înșiși produsele alimentare și meșteșugărești. Curând își fac apariția marii negustori, care făceau comerț în țară și peste hotare. Între ținuturi, între principalele centre economice și comerciale existau căi mari de circulație, drumuri vechi (șleahuri), care purtau denumiri după provincii și ținuturi, după orașe și târguri sau după mărfurile și produsele transportate: *Drumul Moldovenesc, Drumul Bărăganului, Drumul Brașovului, Șleahul Orheiului, Șleahul Hotinului, Drumul Sării, Drumul Peștelui, Drumul Oilor*. Ca transportatori de mărfuri și produse agricole se angajau aceiași locuitori de la țară, țărani și meseriași din industria casnică.

Documentele vechi, în special recensămintele populației, atestă numeroase nume de persoane provenite de la termeni ce se referă la ocupațiile meșteșugărești și negustorești din trecut: *Argintaru, Arcașu, Barcagiu, Beraru, Beschieru, Blidaru, Bocceagiu, Boiangiu, Bragagiu, Brăgaru, Brutaru, Butnaru, Calpagiu, Cantargiu, Cazacliu, Cazangiu, Cărăușu, Cărbunaru, Chetraru, Chirigiu, Cocieru, Cojocar, Crășmaru, Croitoru, Dogaru, Dohotaru, Dubălaru, Dulgheru, Feraru, Jugaru, Lăutaru, Lemnaru, Măcelaru, Mătășaru, Moraru, Olaru, Oloieru, Pânzaru, Pâslaru, Poclitaru, Podaru, Poștaru, Rogojinaru, Rotaru, Silitraru, Sitaru, Scripcaru, Spoitoru, Stoleru, Strungaru, Surugiu, Săpunaru, Șelaru, Tăbăcaru, Teslaru, Tinichigiu, Vameșu, Vizitiu, Zidaru, Zlătaru, Zugravu* etc.

Recensământul Moldovei din anii 1772-1773 înregistrează un număr mare de locuitori din orașe și târguri care practicau anumite ocupații și meserii: căzănari, tâmplari,

tăbăcari, șelari, săpunari, husari, cociorvari, covătari, tinichigii, lingurari, pitari, brăgari, brânzari, zidari, vameși, bărcari, dohotari, măcelari, mesargii, pietrari, cojocari, croitori, căldărari, cărbunari, butnari, dogari, frânghieri, hămurari etc. [15, vol. VII, partea I-II, listele locuitorilor din orașe și sate].

În cazul acestor ocupații oiconimia ce le vizează e relativ săracă, dacă ne referim la teritoriul pruto-nistrean și Transnistria: *Cocieri* (Dubăsari) < *cocieri* „meșteri care făceau cocii, trăsuri, căruțe”, derivat cu suf. *-er* (pl. *-eri*) al lui *cocie* „trăsură ușoară de două persoane; brișcă, caleașcă, caretă, droșcă”, „car, căruță”, etimonul cu formă de singular având și sensul „persoană care mână caii înhămați la o cocie” [16, p. 115-116]; *Dubăsarii-Vechi* (Criuleni) < *dubăsari* „meșterii care fac dubasuri” sau „lucrătorii (sau paznicii, probabil) care supraveghează dubasurile”, derivat cu suf. *-ari* al lui *dubas* „pod plutitor construit cu ajutorul luntrilor; ponton”, termenul etimon *dubas* având și sensul „ambarcație de lemn de dimensiuni mari; barcaz”. Orașul Dubăsari a fost denumit după localitatea rurală Dubăsari din dreapta Nistrului, care după întemeierea urbei a căpătat denumirea *Dubăsarii Vechi*; *Fânari* (fost sat, astăzi parte a comunei Văsieni, rn. Ialoveni) < *fânari* „lucrători care cosesc și pregătesc fânul; muncitori la o fânărie”; *Mătăsari*, fost sat separat, în prezent comasat cu Tochile-Răducani (Leova) < *mătăsari* „lucrătorii care creșteau viermii de mătase” sau „negustori de țesături din mătase”; *Rotari* (UATSN) < *rotari* „meseriași care fac roți, care, căruțe”; *Stanșieri* (fost sat în rn. Glodeni, desființat în 1964) < *stanșieri* „lucrători la o stație de cale ferată sau la o stație de pe traseul unui drum mare (șleah)”, formație de la reg. *stanție* (< rus. *станция*), prin analogie cu *cantonier*; *Ursari* (Călărași) < *ursari* „persoane care dreseză urși și-i pune apoi să joace, participând cu ei la reprezentațiile publice”, regional termenul fiind utilizat și ca sinonim al etnonimului „țigan”. Nu este exclus ca și în acest caz unele toponime să fi provenit direct din antroponimele respective (*Cocieri* < *Cocieru*, *Mătăsari* < *Mătăsaru*, *Rotari* < *Rotaru*), dar în acest caz trebuie să dispunem de dovezi sigure, bazate pe informații documentare.

În întreg spațiu dacoromân toponimele aici în discuție sunt mai numeroase: *Argintari*, *Aurari*, *Căldărari*, *Cărămidari*, *Cărbunari*, *Ceaunari*, *Ciubotari*, *Ciurari*, *Cojocari*, *Morari*, *Olari*, *Păcurari*, *Pietrari*, *Podari*, *Răchieri*, *Rotari*, *Rudari*, *Sărari*, *Șindrilari*, *Zlătari* etc. [4, p. 223-231; 17, indicele de nume].

Pe teritoriul dintre Prut și Nistru, după cum s-a menționat, profesionalismele toponimice denumesc mai des părți de sate și orașe, mahalale și cartiere, cu locuitori care practicau în trecut anumite îndeletniciri meșteșugărești.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. *Роспись землевладения и сословного строя населения Бессарабии по данным переписи 1817 года* // Труды Бессарабской губернской ученой архивной комиссии, Chișinău, tom. III, 1909.
2. *România. Populația statornică în 1930*, București, 1938 (Extras).
3. *Împărțirea administrativă a României*, București, 1943.
4. Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963.
5. Nicolae Stoicescu, *Curteni și slujitori. Contribuții la istoria armatei române*, București, 1968.
6. Aurel Sava, *Documentele privitoare la târgul și ținutul Orheiului*, București, 1944.

7. Gh. Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, Iași, vol. I-XI, 1906-1933.
8. Aurel Sava, *Documentele privitoare la târgul și ținutul Lăpușnei*, București, 1937.
9. В. Даль, *Толковый словарь живого великорусского языка*, Moscova, vol. I-IV, 1955.
10. Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Chișinău, 1992.
11. V. Costachel, P. P. Panaitescu, A. Cazacu, *Viața feudală în Țara Românească și Moldova (sec. XIV-XVIII)*, București, 1957.
12. A. Bocănețu, *Terminologia agrară în limba română // Codrul Cosminului*, Cernăuți, vol. II-III, 1927.
13. Anatol Eremia, *Nume de localități. Studiu de toponimie moldovenească*, Chișinău, 1970.
14. Anatol Eremia, *Chișinău. Ghidul străzilor*, Chișinău, 2000.
15. *Moldova în epoca feudalismului*, Chișinău, vol. VII, partea I-II, 1975.
16. Anatol Eremia, *Unitatea patrimoniului onomastic românesc*, Chișinău, 2001.
17. *Indicatorul alfabetic al localităților din România*, București, 1956.